

MILENKO A. PEROVIĆ
Filozofski fakultet, Novi Sad

FILOZOFSKA - ETIČKA SINTEZA
MILANA KANGRGE

Na početku djela „Parmenid”, jednog od najznačajnijih djela filozofske literature uopšte, Platon uspostavlja artifičijelnu dijalošku situaciju u kojoj se susreću mladi Sokrat i stari Parmenid, uveliko čuven u cijeloj Heladi po svom filozofskom učenju. Dinamiku i fundamentalnost značaja predstojećeg razgovora Platon otvara Sokratovim zahtjevom da Parmenid izloži svoje slavno filozofsko učenje. Parmenid se najprije snobiva i na Sokratovo navaljivanje da obrazloži takvo držanje, jer i snobivanje se može razumjeti kao početno filozofsko držanje koje zahtijeva filozofsko obrazloženje, kaže kako i njemu, iako je u pitanju njegovo vlastito filozofsko učenje, predstavlja veliki misaoni napor da ga izloži. I njemu samome teško je i složeno izlaganje vlastitog učenja.

Takav uvodni karakter dijaloga između Parmenida i Sokrata, kako ga je Platon postavio, izložio i shvatio, nagovijestio je onu izvornost filozofske dijaloške situacije koja će postati trajno obilježje velike filozofske literature, posebno držanja u stvaranju sistematskih filozofskih djela. Stvaranje takvih djela pretpostavlja apsolviranje ogromne literarne, filozofske, povijesne i civilizacijske građe, koja se akumulirala tokom tri hiljade godina evropske civilizacije. Ma koliko filozofski autor imao stvaralačkog iskustva i znanja, ma koliko već raspolagao dubokim misaonim uvidima u stvar filozofije, sintetička djelatnost u filozofiji uvijek iznova otkriva se kao težak filozofski izazov. Težina i zahtjevnost filozofske sinteze uvijek je odbijala filozofske djelatnike. Dokument takvog odbijanja je samo stanje opšte filozofske obrazovanosti na ovim prostorima. U njoj su izuzetno rijetka sistematska djela iz filozofije uopšte ili iz bilo koje tradicionalne filozofske discipline. Dejstvom neobičnih karaktera koji su od tog odbijanja i izbjegavanja načinili i nešto poput filozofskog stava sintetička djelatnost u filozofiji počela se smatrati nečim što ne treba da plijeni ozbiljniji filozofski interes.

Sistematska djela iz različitih filozofskih oblasti, a time i iz filozofske etike pred autore postavljaju neuporedivo teže i kompleksnije zahtjeve, nego djela bilo koje druge interpretacijske filozofske vrste. Njihova izrada pretpostavlja temeljno filozofsko i životno iskustvo. Isto tako, pretpostavlja znanje i sposobnost da se u izvedbenoj sistematici stalno ukrštaju sistematska i povijesna perspektiva u obradi svakoga filozofskog pojma i problema, učenja i filozofske diskusije.

S takvim se zahtjevima suočio i profesor Kangrga, sačinjavajući sistematsko djelo iz filozofske etike pod jednostavnim i vrlo rječitim naslovom „Etika. Osnovni pravci i problemi” (Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2004.). Na pet stotina stranica knjige on je vrhunskim zahtjevima za jednu temeljnu filozofsko-etičku sistematiku odgovorio na briljantan način. U punom i pravom smislu riječi ovim djelom smo dobili značajno, integralno sistematsko djelo iz etike. Rijetke su filozofske kulture na planeti koje uopšte imaju sistematska djela iz etike, pogotovo djela koja su izvedena na ovakvoj filozofskoj razini, kakvu je postavio i od početka do kraja u svojoj knjizi održao profesor Kangrga. Ovaj se visoki vrijednosni sud može obrazložiti notiranjem osnovnih interpretacijskih ravni koje knjiga objedinjava u sebi.

Prvo. Ovo djelo nije arhivarenje po povijesti etike, nego je djelo koje počiva na razvijenoj vlastitoj etičkoj koncepciji autora. Profesor Kangrga je dugi niz godina, u nizu svojih izuzetno zapaženih knjiga, u duhovnoj konstelaciji ovoga prostora već bio izgradio vlastitu filozofsko-etičku poziciju s naglašenim kritičkim stavom u odnosu na cjelinu moralno-etičkog fenomena. Dovoljno je podsjetiti kakvo su filozofsko-etičko i opšte civilizacijsko značenje imale i još uvijek imaju njegove knjige: „Etički problem u djelu Karla Marxa”, „Etika i sloboda”, „Smisao povijesnog”, „Razmišljanja o etici”, „Etika ili revolucija”, „Praksa, vrijeme, svijet”, „Hegel-Marx”, kao i polemičke knjige „Izvan povijesnog događanja”, „Šverceri vlastitog života” i „Nacionalizam ili demokracija”.

Od dubljeg je filozofskog interesa bilo pitanje kako će profesor Kangrga razviti svoju dobro poznatu istraživačko-kritičku poziciju u filozofskoj etici (i spram filozofske etike) u sistematsko etičko djelo koje tematski počiva na širini filozofske eksplikacije dokaza o ograničenosti tradicionalne, ali i savremene etike kao etike u smisaonom apsolviranju moralnog fenomena, budući da se takav zadatak ponajprije može doimati ili shvatati kao spajanje nespojivog. Na prvi pogled sistematika etike i kritika etike dva su tipa misaono-projekatskog odnosa prema etičkom koji se uzajamno isključuju. Međutim, zadatak mišljenja takvih međusobno prividno isključujućih filozofskih tematskih odnosa može i mora biti inhibirajući i aporetski samo za one filozofske duhove koji nijesu u stanju da dopru do dubine dijalektičko-spekulativnog mišljenja, niti da tragaju za jedinstvenim korijenom brojnih filozofskih problemskih i pojmovnih aporija. Strah tih duhova od mišljenja protivurječja, strah od filozofske sinteze jeste ono potonje što oni sebi predstavljaju pod filozofijom.

Za profesora Kangrgu, koji je bolje od bilo koga na ovim prostorima upoznao snagu sintetičkog spekulativnog mišljenja, pokazao sposobnost da ga samosvojno primijeni na složenoj filozofsko-etičkoj misaonog i epohalnoj građi, te iskazao snagu filozofskog karaktera koji ne uzmiče pred anti-spekulativnom i anti-filozofskom vrevom trenutka, taj privid nespojivosti sistematike etike i kritike etike pokazao se upravo kao privid, ako se sistematika i kritika pokažu u svom jedinstvenom izvorištu. To izvorište, koje je ujedno i putokaz, pokazano je u zadatku sistematske kritike etike, koja je ujedno i sistematska kritika moralnog fenomena. Zahvaljujući takvom razumijevanju dvo-jednosti sistematsko-kritičkog odnosa prema etičko-moralnom Kangrga je uspio da očuva i razvije vlastitu kritičku interpretacijsku poziciju, ne samo spram etičkih refleksija koje se nižu u potonjih dvije hiljade i petsto godina, nego i kritičku refleksiju samoga mo-

ralnog fenomena, kako se on u bitnom manifestuje od Sokratova vremena do danas u svojim različitim oblicima u fenomenologiji življenja savremene zapadne civilizacije, a da istodobno te dvije strane kritičke refleksije filozofski legitimno objedini u sistematski i sintetički sklop djela.

Drugo. „Etika” profesora Kangrge može se čitati i kao svojevrsna kritička enciklopedija etičkih pojmova. Svi noseći, stožerni pojmovi etičke tradicije u ovoj su knjizi doživjeli temeljnu i duboku obradu, u osnovi koje opet stoji Kangrgino interpretacijsko kritičko stanovište, kako spram etičkih refleksija koje postavljaju i konotiraju te pojmove, te ih mijenjaju kroz vrijeme, tako i spram samoga moralnog fenomena iz koga izvire te refleksije.

Treće. Profesor Kangrga ovim je djelom napravio integralnu kritičku povijest etike. Samo je po sebi razumljivo da kvalitetna izrada povijesti bilo koje od filozofskih disciplina predstavlja rijetkost u opštem iskustvu filozofije. Samo temeljno obrazovani filozofski čitalac može shvatiti s kakvim se eksplicitnim i implicitnim misaonim i tehničkim problemima i zadacima mora suočiti autor povijesnih pregleda filozofije i filozofskih disciplina koji namjerava da jedan temporalno-misaoni niz (koji već sam po sebi zahtijeva filozofski dokaz), beskrajno složenu misaonu građu filozofskog iskustva koja se oblikuje vijekovima (koja zahtijeva misaono polaganje računa o principu odbira i načina obrade), natjera i provede kroz rešetku vlastite obrazložene i filozofski dokazane interpretacijske odluke. Težinu takvoga zadatka kvalitetne i temeljne obrade povijesti etike Kangrga je dodatno pojačao, slijedeći vlastiti zadatak razvijanja kritičke povijesti etike. Zadatak je ispunio na paragimatski način.

Četvrto. Opšta postavka kritičke povijesti etike u punom smislu omogućila je Kangrgi da u konkretnim postavkama ponudi cijeli niz malih integralnih filozofsko-etičkih monografija najznačajnijih filozofsko-etičkih učenja i problema. Centralno mjesto tu s punim filozofskim opravdanjem pripada razvijenoj tematizaciji Kantove etike. To je posve razumljivo, ako se ima u vidu da profesor Kangrga vlastitu filozofsku poziciju gradi, prije svega, na iskustvu Kantovog, Hegelovog i Marksovog mišljenja, koje je i omogućilo da se osnovni interpretacijski zahtjevi mogu provesti na vrhunski filozofski način.

Posmatran iz ugla najrazličitijih takozvanih „filozofija dana”, koje su gotovo u potpunosti ispunile opštu i filozofsku svijest vremena, Kangrgin izbor dobrih uzora u epochalnim filozofijama Hegela, Kanta i Marksa može se doimati kao potpuno anahron, kao biranje „društva mrtvih pjesnika”. Međutim, koliko je puta potrebno da se čovjek osvjedoči da su tzv. „filozofije dana” uvijek filozofije pravljene za svjetinu i po mjeri svjetine, dakle, nešto imanentno ne-filozofsko i anti-filozofsko? Koliko je puta potrebno osvjedočiti se da velike filozofske sinteze ne umiru? Umiru samo populistički „trendovi” i mode u filozofiji.

Sa stanovišta većine tzv. savremenih (u biti, nesavremenih) etičkih koncepcija, koje se još i razmeću negacijom povijesnog mišljenja, naprosto nije moguće uspostaviti filozofski legitiman refleksivni pogled na povijest etike, niti na povijest moralnog fenomena. U nizu kritičkih partija knjige, koje razmatraju etička učenja najprominentnijih etičara 20. vijeka, Kangrga je pokazao kako i koliko ta učenja, najčešće neosvijesteno, boluju od naturalizma, naime, od onoga filozofskog i svjetonazornog stanovišta koje

je u duhovnoj i filozofskoj povijesti Evrope bilo slomljeno upravo s Kantom. Većina tih koncepcija gradi se na pred-kantovskim misaonim pozicijama. To je kod profesora Kangrge pokazano i obrazloženo više nego jasno.

Sa stanovišta povijesti filozofije u cjelini nije neobična okolnost da se u njoj događaju veliki misaoni padovi poslije velikih misaonih uspona. Naprimjer, poslije veličanstvenog misaonog spekulativnog iskustva koje je donijela Aristotelova filozofija, tokom dugog niza vijekova filozofija nije mogla ponovo zadobiti tu spekulativnu razinu mišljenja, nego je, pozivajući se na Aristotela, padala duboko ispod njega. Kada filozofija toliko isprednjači svojom snagom ispred svoga vremena, onda i vremenu treba vremena, takoreći vijekovi i vijekovi, da ona opet zadobije jednom postignutu misaonu visinu. Programatsko utemeljenje profesora Kangrge na Kantovoj, Hegelovoj i Marksovoj filozofiji može se razumjeti upravo kao zahtjev savremenoj filozofiji da ponovo zadobije izgubljeni i zaboravljeni razinu epohalnog mišljenja.

Peto. Razumijevajući fundamentalne teškoće razvitka etike u 20.vijeku, Kangrga je izložio cijeli svežanj kritičkih recepcija najznačajnijih etičkih likova i učenja u 20.vijeku. Možemo uživati u misaonoj lakoći s kojom profesor Kangrga izlazi na kraj s koncepcijama najistaknutijih etičkih „autoriteta” vremena (Rols, Jonas, Fink, Apel, Habermas etc.). U kritičkom sučeljavanju s njima pokazuje se u kojoj je mjeri Kangrgina misaona pozicija, izgrađena na najboljim obrascima evropskog filozofskog mišljenja, superiorna u dijalogu s filozofijama koja nam se nameću kao uzorno-obavezujuće na početku 21. vijeka.

Napokon. Ova knjiga sadrži jednu tananu i ličnu notu autora, mislioca u vlastitom vremenu, koja poprima karakter svojevrzne ispovjedne proze. Ona posvjedočuje o tome šta znači filozofski moderno misliti i živjeti na prostoru koji je beznadežno udaljen od modernosti, koji je još duboko zaronjen u „diluvijska stanja svijesti”, koji još živi barbarskom polu-svijeću. Zbog toga se pitanje u kome se sprežu sve Kangrgine analize u ovoj knjizi nužno pojavljuje u punoći svoje misaone i egzistencijalne dramatike: Šta može učiniti u svom vremenu, u jednom duboko zaostalom području svijeta, intelektualac koji je sposoban da vodi dijalog s onim najboljim u filozofskoj i duhovnoj tradiciji Zapada? Ne može mnogo ili, zapravo, ne može ništa! Međutim, nema on drugog izbora nego da razgorijeva civilizacijski plamen. Svako drugo držanje filozofa u svom vremenu je gaženje nogama „osnova humanosti”. Ovom knjigom profesor Kangrga ga je još jednom razgorio na maestralan način.